

УДК: 340.624.3

ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН ХУДУДИДА 2016-2017 ЙИЛЛАР ДАВОМИДА СОДИР БЎЛГАН ТРАНСПОРТ ТРАВМАЛАРИ БАЪЗИ ЖИХАТЛАРИНИНГ СУД-ТИББИЙ ТАҲЛИЛИ

Мавлянов Санжар Норбутаевич, Кожалепесова Фариди Азатовна, Турганбаева Хурлиман Умарбаевна, Оразимбетова Гоззал Парахатовна
Қорақалпоғистон тиббиёт институти, Ўзбекистон Республикаси, Нукус ш.

СУДЕБНО-МЕДИЦИНСКИЙ АНАЛИЗ ТРАНСПОРТНЫХ ПРОИСШЕСТВИЙ, ПРОИЗОШЕДШИХ В РЕСПУБЛИКЕ КАРАКАЛПАКСТАН ЗА 2016-2017 ГОДЫ

Мавлянов Санжар Норбутаевич, Кожалепесова Фариди Азатовна, Турганбаева Хурлиман Умарбаевна, Оразимбетова Гоззал Парахатовна
Медицинский институт Каракалпакстана, Республика Узбекистан, г. Нукус

FORENSIC MEDICAL EXAMINATION OF TRANSPORT ACCIDENTS THAT OCCURRED IN THE REPUBLIC OF KARAKALPAKSTAN IN 2016-2017

Mavlyanov Sanjar Norbutaevich, Kojalepesova Farida Azatovna, Turganbaeva Khurliman Umarbaevna, Orazimbetova Gozzal Parakhatovna
Karakalpakstan Medical Institute, Republic of Uzbekistan, Nukus

e-mail: info@kkmeduniver.uz

Резюме. Мақолада транспорт ҳодисалари юзасидан ўтказилган 256 та суд-тиббий экспертиза материаллари асосида транспорт ҳодисаларидаги жароҳатланишларнинг ва транспорт ҳодисаларига сабабчи бўлаётган омилларнинг суд-тиббий таҳлили натижалари келтирилган. Ўрганиш натижасида транспорт ҳодисалари йил фаслларига, жабрланувчиларнинг ёш гуруҳларига, ҳафта кунларига ва ҳаракатланишидаги эҳтиётсизлик кабиларга, жароҳат кўлами ва даражаси жинсга боғлиқлиги таъкидланган.

Калим сўзлар: Транспорт ҳодисалари, автотравмалар суд-тиббий экспертизаси, механик жароҳатлар, автотравмалар, механик жароҳатлар суд-тиббий экспертизаси.

Abstract. The article presents the results of a forensic analysis of injuries as a result of traffic accidents and factors contributing to traffic accidents based on materials from 256 forensic medical examinations conducted through transport incidents. It has been established that road traffic accidents depend on the time of year, age groups of victims, days of the week and factors such as carelessness when driving, as well as on gender, scale and degree of injuries.

Keywords: Forensic medical examination, auto injuries, mechanical damage, transport accidents.

Кириш. Шиддат билан ривожланаётган жамиятимизни транспорт воситаларисиз тасаввур қилиб бўлмайди. Транспортлар нафақат аҳолининг оғирини енгил қилувчи, баъзида бахтсиз ходисалар ва оғир жароҳатларга сабаб бўлувчи восита ҳам ҳисобланади. Амалда бундай вазиятларда деярли ҳар доим турли даражадаги тан жароҳатлар етказилади ва суд-тиббий экспертизалар тайинланади [12]. Жумладан, Қорақалпоғистон худудида ҳам транспорт травмалари билан боғлиқ суд-тиббий экспертизалар сони йилдан йилга ортиб бармоқда. Шундай экан, транспорт ходисаларида етказиладиган тан жароҳатларининг оғирлик даражаларини ва бунга сабаб бўлаётган омилларни суд-тиббий жиҳатдан

таҳлил қилиш зарурати мавжуд. Зероки, транспорт ходисалари кўпинча ногиронликга қадар борадиган жароҳатларга сабаб бўлади [1]. Ногиронлик ҳолатлари эса нафақат жамиятнинг, балки давлатнинг ҳам энг оғриқли масалаларидан бири ҳисобланади. Қолаверса, автомобиллар халқнинг яшаш шароитини белгилаб берувчи воситалардан бири экан, автотравмалар масаласи долзарблигича қолаверади [10].

Тадқиқотнинг мақсади. Сўнгги йилларда Қорақалпоғистон худудида рўй берган транспорт ходисалари юзасидан ўтказилган суд-тиббий экспертиза материалларини комплекс таҳлил қилиш орқали транспорт ходисаларига сабабчи бўлаётган омилларга аниқлик киритиш,

жароҳатланишларни суд-тиббий баҳолаш, шунингдек, тадқиқотдан олинган натижаларни бошқа тадқиқотчиларнинг маълумотлари билан таққослаш.

Материаллар ва усуллар.

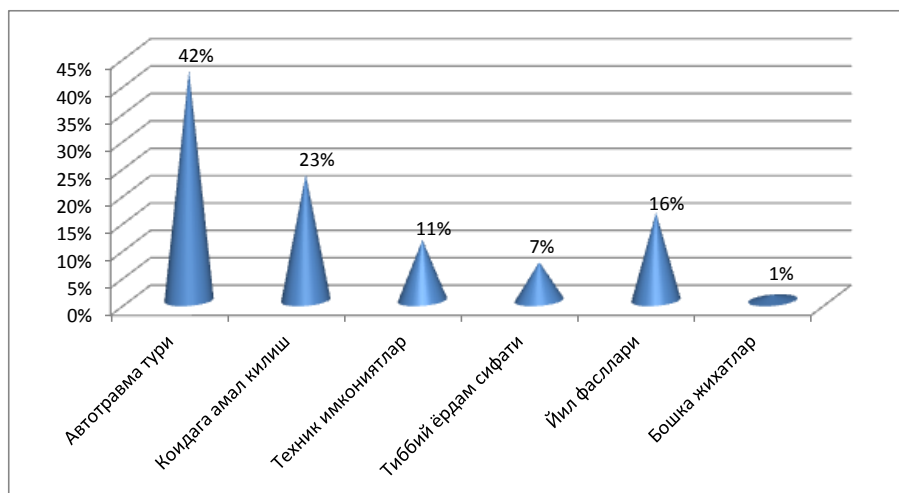
Қорақалпоғистон Республикасида 2016-2017 йиллар оралиғида транспорт ходисалари юзасидан ўтказилган 256 та суд-тиббий экспертиза материаллари текшириш объекти бўлиб хизмат қилди ва суд-тиббий экспертиза материалларини ретроспектив таҳлили ўтказилди. Бунда ҳар бир ҳолатда экспертиза тайинлаш ҳақидаги қарор, воқеа тавсилотлари, катамнестик маълумотлар (ҳодиса жойи, куни, вақти, транспорт травмаси тури, объектнинг жинси, ёши), объектив текшириш натижалари, экспертизага тақдим этилган тиббий ҳужжатлар, экспертиза хулосасидаги суд-тиббий ташхис ва тўхтам қабиларга эътибор қаратилди.

Текшириш натижалари ва уларнинг муҳокамаси. 2016-2017 йиллар давомида Қорақалпоғистон Республикаси ҳудудида транспорт травмалари юзасидан жами 256 та суд-тиббий экспертизалар ўтказилган бўлиб, шундан 172 таси тирик шахслар экспертизасига тўғри келди. Суд-тиббий экспертлар С.И.Индиаминов, С.Н.Пардаев ва А.А.Кимлар келтирган маълумотларга таянадиган бўлсак ҳар йили дунёда 5 млн.дан ортиқ одамлар турли даражадаги транспорт травмаларини оладилар [4]. Шунини аълоҳида таъкидлаш керакки ҳудудда транспорт ходисалари юзасидан ўтказилган суд-тиббий экспертизалар сони ҳудудда рўй берган транспорт ходисалари сони билан мос келмайди. Чунки, бир транспорт ҳодисасида одатда 2 тадан

10 тагача одам жароҳатланади ва бу мос равишда 2 тадан 10 тагача суд-тиббий экспертиза тайинланишига сабаб бўлиши мумкин [2,6]. Баъзида эса содир бўлган транспорт ходисаларида суд-тиббий экспертиза тайинлаш зарурати юзага келмаслиги мумкин [10]. Жумладан, транспорт травмалари юзасидан ўтказилган 172 та тирик шахслар экспертизасидан 7 тасида тан жароҳатлари топилмаган.

Транспорт травмалари билан боғлиқ суд-тиббий экспертизалар юзасидан ўтказилган 256 та экспертизанинг 67%и тирик шахслар билан боғлиқлигига асосланадиган бўлсак, ҳудуддаги транспорт ходисаларидан жабрланганларнинг тахминан 33%и вафот этган. А.В.Максимов маълумотларига қўра бу кўрсаткич Москва шаҳрида 2014-2018 йилларда 30,5% ни ташкил қилган бўлса, Бутун Жаҳон Соғлиқни Сақлаш Ташкилотининг ҳисоботларига кўра дунёда бу кўрсаткич 27%ни ташкил қилади. Қолаверса, профессор С.И.Индиаминов ҳам «Вестник современной клинической медицины» журналида чоп этган мақоласида бу жиҳатга жиддий эътибор қаратган [5]. Бу кўрсаткичлар тенденцияси транспорт травмасининг қайси тури содир бўлганлигига, ҳайдовчи ва пиёдалар қай даражада йўл қоидаларига амал қилишига, автомобилнинг техник имкониятларига, йил фаслларига, тиббий ёрдам сифатига ва бошқа баъзи жиҳатларга боғлиқ [7].

Автотравмаларга дучор бўлгандан кейин суд-тиббий экспертиза тайинланган объектлар жинс кесимида таҳлил қилинганда 23%и хотин-қизлардан иборат эканлиги қайд қилинди.

Расм 1. Автотравманинг ўлим билан яқунланишида рол ўйновчи факторларнинг фоизлардаги ифодаси

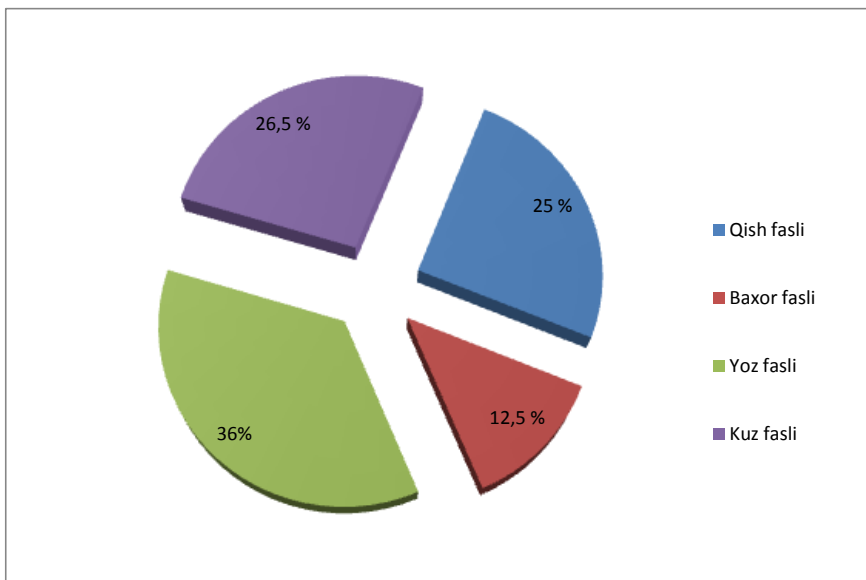
Бу кўрсаткични ушбу ҳудудда хотин-қизларнинг автомобил бошқариши кам учраши, кўча-кўйда кечги вақт кам юриши ва йўл қоидалари масаласида эҳтиёткорроқлиги билан изоҳлаш мумкин. Зеро, бошқа турли давлатлардаги турли манбаларда бу кўрсаткич анча баланд. Хусусан, Н.И. Болотникова бу кўрсаткич Астраҳанда 2014-йилдаёқ 38% эканлигини таъкидлаган бўлса, И.С.Стипанова ва В.Ю.Терехиналар эса ўзларининг 2020-йилдаги мақоласида ҳомиладор аёлларда таянч-ҳаракат тизимидаги шикастланишларнинг сабаби 55,3% ҳолатда автотравмалар эканлигини таъкидлаган [3,13].

Автотравмалардан кейин суд-тиббий экспертизадан ўтказилган 59 та хотин-қизларнинг 45,7%ида оғир турдаги тан жароҳатлари кузатилган бўлиб, бу жароҳатланишлар асосан ички органлардаги шикастланишлар билан боғлиқ бўлган бўлса, эркак жинсидаги жабрланувчиларнинг 62,4%ида оғир турдаги тан жароҳатлари кузатилган бўлиб, бу жароҳатланишлар асосан найсимон суяклардаги синиш, бошдаги жароҳатлар ва ички органлардаги шикастланишлар билан боғлиқ бўлган. Шунини аълоҳида таъкидлаш керакки, тан жароҳатлари топилмаган 7 та ҳолатнинг 6 таси аёл жинсидаги жабрланувчиларга тўғри келди.

Автотравма ҳодисаси содир бўлган вақтлар ҳафта кунлари кесимида таҳлил қилинганда энг катта кўрсаткич ҳафтанинг душанба (28%) ва пайшанба (24%) кунларига тўғри келган бўлса,

энг паст кўрсаткич ҳафтанинг жума (8%) ва якшанба (5,5%) кунларига тўғри келган. Аммо, ҳафтанинг чоршанба ва пайшанба кунларида содир бўлган йўл транспорт ҳодисалари кўпроқ аянчли тус олган ва мос равишда ўлим ҳолатлари ҳам шу кунлари содир бўлган транспорт ҳодисаларида кўпроқ кузатилган. Хусусан, ҳафтанинг душанба ва жума кунлари содир бўлган транспорт ҳодисалари юзасидан ўтказилган 92 та суд-тиббий экспертизанинг 43%и оғир, 43%и ўртача ва 14%и енгил турдаги жароҳатланишлар билан баҳоланган бўлса, Ҳафтанинг чоршанба ва пайшанба кунларидаги транспорт ҳодисаларидан жабрланганлардаги бу кўрсаткич мос равишда 66,8%, 28,9% ва 4,3% га тенг. Транспорт ҳодисаларининг ҳафта кунлари бўйича учраши турли манбаларда таҳлил қилинганда бу кўрсаткичлар турлича характерга эга эканлигини кўриш мумкин. Хусусан, А.В.Титаренко ва А.П.Столяровларнинг Пенза шаҳрида ўтказган тадқиқотларига бағишланган мақоласида транспорт ҳодисалари ҳафтанинг жума ва шанба кунлари кўпроқ кузатилганлигини кўриш мумкин [14]. Шунини аълоҳида таъкидлаш керакки деярли барча манбаларда энг кам транспорт ҳодисалари кузатиладиган кун сифатида ҳафтанинг якшанба куни келтирилган.

Транспорт ҳодисаларининг йил фасллари кесимидаги муҳокамаси шунини кўрсатдики, транспорт ҳодисалари кўпроқ ёз фаслида кузатилган.

Расм 2. Транспорт ҳодисаларини йил фасллари кесимида кўринишининг фоизлардаги ифодаси

Транспорт ҳодисаларининг йил фасллари кесимида учраши бўйича натижа ва фикрлар яқдиллигини кузатиш мумкин, фақат, баъзи тадқиқотлардагина ўзгачалик кузатилганлигини ҳисобга олмаганда [7].

Бутун Жаҳон Соғлиқни Сақлаш Ташкилотининг ҳисоботларига кўра Европа миқёсида 5 ёшдан катта болаларнинг травматизмдан ўлимининг сабабларидан бири бу транспорт травмаларидир [10]. Транспорт ҳодисалари жабрланувчиларининг ёши таҳлил қилинганда 7 ёшгача бўлганлар 2,7%ни, 7-18 ёшдагилар 19,1%ни, 19-35 ёшдагилар 33,6%ни, 36-50 ёшдагилар 29,9%ни, 51-70 ёшдагилар 14,2%ни, 70 ёшдан катталар эса 0,4% ни ташқил қилди. Бу кўрсаткичлар турли адабиёт ва манбаларда деярли бир хил тартибда ифодаланган бўлиб, асосан 7 ёшгача ва 70 ёшдан катталардаги кўрсаткичлар фарқли [8,14].

В.Л.Попов ва В.М.Караваяевлар ўз мақоласида транспорт травмаларини 40 ёшгача бўлган аҳолининг ўлим сабаблари орасида биринчи ўринда туришини таъкидлаган [9,11]. Транспорт травмалари юзасидан ўтказилган 84 та мурдалар суд-тиббий экспертизаси материаллари таҳлили шуни кўрсатдики, 19% ҳолатда сон-чанок соҳасидаги жароҳатлар, 17,9% ҳолатда бош миядаги субдурал ва субарохноидал қон қуйилишлар, 15,5% ҳолатда кўкракни очик жароҳатлари, 13% ҳолатда бош мияни очик жароҳатлари, 12% ҳолатда жигар ёки буйракни ёрилиши, 8,3% ҳолатда ички органлар эзилиши, 7,1% ҳолатда умуртқа поғонасидаги синишлар ва 7,1% ҳолатда қон кетиш ва унинг асоратлари ўлим юз беришида асосий сабабчи бўлган.

Автотравмаларда жабрланувчиларга кўрсатилган тиббий ёрдамнинг сифатини ва бунда стандартларга қай даражада амал қилинганлигини баҳолашнинг иложи бўлмади. Чунки, ушбу объектларнинг касаллик тарихи варақалари тегишли тиббиёт муассасаларини архивларида сақланади.

Хулоса. Қорақалпоғистон ҳудудида 2016-2017 йиллар давомида содир бўлган транспорт ҳодисалари юзасидан ўтказилган тадқиқот натижалари шуни кўрсатдики, транспорт ҳодисаларида йил фасллари, жабрланувчиларнинг ёш гуруҳлари, ҳафта кунлари, ҳаракатланишдаги эҳтиётсизлик каби омиллар муҳим рол ўйнайди. Транспорт ҳодисаларидаги оғир жароҳатлар хотин-қизларда асосан ички органларни шикастланиши билан, эркаларда эса йирик найсимон суякларни синиши ва бош соҳасидаги жароҳатланишлар билан боғлиқ. Транспорт ҳодисаларидаги ўлим сабаблари орасида сон-чанок соҳасидаги жароҳатлар, бош миядаги субдурал ва субарохноидал қон қуйилишлар, бош

мия ва кўкракни очик жароҳатлари асосий ўринни эгаллайди.

Транспорт ҳодисаларининг мавсумийлик хусусиятлари ва жабрланувчиларнинг ёш гуруҳлари билан боғлиқ кўрсаткичлар турли тадқиқотчиларда деярли бир хил. Транспорт ҳодисалари содир бўладиган ҳафта кунлари эса турли тадқиқотларда турлича хусусиятга эга бўлиб, бу борада тадқиқотчиларнинг транспорт ҳодисалари энг кам учрайдиган ҳафта куни ҳақидаги фикрларига қўшилиш мумкин. Транспорт ҳодисаларини олдини олишда суд-тиббий экспертиза муассасаларининг транспорт ҳодисаларида йил фасллари ва ҳафта кунларининг аҳамияти бор деган фикрларига қўшилиш керак.

Адабиётлар:

1. Antoniadu Yu.V. Organizatsiya spetsializirovannoy xirurgicheskoy pomosti pacientam s okolo i vnutrisustavnymi perelomami kostey nijnix konechnostey // Geniy ortopedii. - 2018.- №2.- 126-133b.;
2. Anuprienko S.A., Pron` E.S., Barmakova Yu.S., Porodenko V.A. Detskaya nesmertel`naya dorojno-transportnaya travma v Krasnodare za period 2015–2019 gg. //Sudebnaya meditsina. -2021.-Т.7.- № 1. - 113-120b.;
3. Bolotnikova N.I. Analiz dorojno-transportnogo travmatizma v gorod Astraxani // Vestnik RUDN, seriya Meditsina.- 2014.-№ 4.-78-84b.
4. Indiaminov S.I., Pardaev S.N., Kim A.A. Sochetennaya travma grudi i jivota u peshehodov, postradavshix v avtomobil`nyx avariyaх //Sudebnaya meditsina. -2021.-Т. 7. -№ 3. -141-151b.;
5. Indiaminov S.I., Ismailov R.A., Baxtiyorov B.B. Povrejdeniya u voditeley, postradavshix pri vnutrisalonnoy avtomobil`noy travme //Vestnik sovremennoy klinicheskoy meditsiny. -2020.-№ 5. - 20-25b.;
6. Lastovetskiy A.G., Ayvazyan A.G., Aver`yanova D.A. Mnogofaktorniy analiz smertnosti na primere dorojno-transportnix sluchaev //Sudebnaya meditsina. -2018.-Т.4. -№ 3. -10-17b.;
7. Maksimov A.V., Kuchuk S.A. Xarakteristika smertel`nogo dorojno-transportnogo travmatizma v Moskovskoy oblasti //Sudebnaya meditsina. -2020. – Т. 6. -№ 3.-36-41b.;
8. Popov V.L., Karavaev V.M. Vozrastnie osobennosti strukturi smertel`noy sochetannoy travmi u detey //Sudebno-meditsinskaya ekspertiza.-2012.- №4. - 4-10b.;
9. Popov V.L., Karavaev V.M. Ob`em povrejdeniy kak kriteriy otsenki smertel`noy sochetannoy travmi u detey // Sudebno-meditsinskaya ekspertiza.-2013. - № 3. -43-46b.;
10. Savenkova E.N., Efimov A.A. Detskiy dorojno-transportniy travmatizm kak sudebno-meditsinskaya problema // Sudebno-mediinskaya ekspertiza.-2017.

Т. 60. -№6.-13-17б.;

11.Sarkisyan B.A., Kolesnikov A.O. O nazrevshey neobxodimosti vvedeniya v klassifikatsiyu avtomobil'noy travmi novix ee vidov //Vestnik sudebnoy meditsini-2017. - № 1.- 4-10б.;

12.Sokol V.K. Chastota i karakter voprosov, ostavlenных dlya razresheniya pervichnoy sudebno-meditsinnskoй ekspertizoy pri avtomobil'noy travme // J.: Problemi biologii i meditsini.- 2020.- № 3.-380-384б.;

13.Stepanova I.S., Terexina V.Yu. Analiz sluchaev isxodov beremennosti na sroke 25-37 nedel` na fone pereloma taza //Sibirskoe meditsinskoe obozrevanie.-2020.- №5. - 93-95б.

14.Titarenko A.V., Stolyarov A.P. Karakteristika smertel'nogo avtomobil'nogo travmatizma v gorod Penze i Penzenskoy oblasti // Problemi ekspertizi v meditsine. -2011. -№ 1.- 49-50б.

**СУДЕБНО-МЕДИЦИНСКИЙ АНАЛИЗ
ТРАНСПОРТНЫХ ПРОИСШЕСТВИЙ,
ПРОИЗОШЕДШИХ В РЕСПУБЛИКЕ
КАРАКАЛПАКСТАН ЗА 2016-2017 ГОДЫ**

*Мавлянов С.Н., Кожалепесова Ф.А., Турганбаева Х.У.,
Оразимбетова Г.П.*

***Резюме.** В статье представлены результаты судебно-медицинского анализа травм в результате дорожно-транспортных происшествий и факторов, способствующих дорожно-транспортным происшествиям, на основе материалов 256 судебно-медицинских экспертиз, проведенных по транспортным происшествиям. Установлено, что дорожно-транспортные происшествия зависят от времени года, возрастных групп жертв, дней недели и таких факторов, как неосторожность при движении, а также от пола, масштаба и степени травм.*

***Ключевые слова:** Судебно-медицинская экспертиза, транспортные происшествия, автомобильная травма, механические повреждения.*